

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Кафедра соціальної роботи та педагогіки вищої школи

НОВАК ДІАНА ПАВЛІВНА

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ БЕЗРОБІТНИХ
У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Спеціальність: 232 «Соціальне забезпечення»

Освітньо-професійна програма «Соціальне забезпечення»

Робота на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр»

Науковий керівник:

КОЛОСОК АНДРІЙ МИРОСЛАВОВИЧ,

кандидат економічних наук, доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № 21

засідання кафедри соціальної роботи

та педагогіки вищої школи від 16 травня 2024 р.

Завідувач кафедри

_____ проф. Чернета С.Ю.

ЛУЦЬК - 2024

АНОТАЦІЯ

Новак Д.П. Соціальний захист безробітних у Волинській області: робота на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: 232 / Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2024. 43 с.

Метою роботи є визначення теоретичних положень та розробка практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності соціального захисту безробітних.

Об'єктом дослідження є соціальний захист безробітних громадян в умовах територіальної громади.

Предметом дослідження є зміст, форми і методи соціального захисту безробітних.

У роботі розкрито сутність, складові та нормативно-правове забезпечення соціального захисту безробітних, сформовано власне розуміння категорії соціальний захист безробітних, вивчено зарубіжний досвід соціального захисту безробітних, досліджено систему соціального захисту безробітних в Україні, проаналізовано динаміку кількості зареєстрованих, працевлаштованих безробітних за видами економічної діяльності та профінансованих виплат допомоги по безробіттю у Волинській області, запропоновано пріоритетні напрями підвищення ефективності соціального захисту даної категорії громадян.

Ключові слова: соціальний захист безробітних, безробіття, зайнятість, допомога по безробіттю.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ БЕЗРОБІТНИХ.....	6
1.1. Сутність та значення соціального захисту безробітних	6
1.2. Правовий статус безробітних	11
1.3. Зарубіжний досвід соціального захисту безробітних	15
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ БЕЗРОБІТНИХ	21
2.1. Система соціального захисту безробітних в Україні	21
2.2. Аналіз соціального захисту безробітних у Волинській області.....	25
2.3. Напрями вдосконалення соціального захисту безробітних	31
ВИСНОВКИ.....	35
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	38
ДОДАТКИ.....	43

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ВСТУП

Проблема ефективної зайнятості та соціального захисту безробітних в період військового вторгнення набуває особливої актуальності. Оскільки, економіка країни переживає стагнацію, а велика кількість підприємств опинилась в окупації чи у зоні бойових дій. Що спричинило значну кількість внутрішньо-переміщених осіб та призвело до збільшення кількості безробітних.

Дослідженням проблем соціального захисту безробітних займалися : Боронюк Л.В.[19], Волківська А.М.[4], Гапочка В.М.[5], Дубич К.В.[10], Ковач В.О.[13], Клочко О.[12], Колосок А.М.[17], Мантур-Чубата О.С.[19], Пак Н.[25], Пінчук В.О.[26], Семів Л.К.[31], Тимчишин Т.М.[32], Тулай О.І.[33], Чорна Н.П.[34], Шевченко С.В.[35] та ін.

Не дивлячись на значну кількість наукових праць присвячених зайнятості населення, проблема соціального захисту безробітних під час військових дій набуває особливого значення та потребує подальших досліджень.

Мета роботи - визначити теоретичні засади та обґрунтувати рекомендації щодо підвищення ефективності соціального захисту безробітних.

Об'єкт дослідження - соціальний захист безробітних громадян в умовах територіальної громади.

Предмет дослідження – зміст, форми і методи соціального захисту безробітних.

Основні завдання роботи:

- розкрити сутність та складові соціального захисту безробітних;
- вивчити нормативно-правове забезпечення соціального захисту безробітних;
- розглянути зарубіжний досвід соціального захисту безробітних;
- дослідити систему соціального захисту безробітних в Україні;
- оцінити стан соціального захисту безробітних у Волинській області;
- розробити напрями вдосконалення соціального захисту безробітних.

В роботі сформовано авторське визначення поняття «соціальний захист безробітних»; запропоновано напрями підвищення ефективності соціального захисту даної категорії громадян.

Апробація результатів дослідження здійснювалась у процесі засідань кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, публікації наукових тез:

Новак Д.П. Соціальне забезпечення безробітних у Волинській області. *Актуальні проблеми педагогіки, соціальної роботи та соціального забезпечення: Матеріали XIV міжнародної науково-практичної конференції науковців, аспірантів та студентів*. Волинський національний університет імені Лесі Українки, 17 травня 2023 р., Луцьк, 2023. С. 113-114.

Новак Д.П. Соціальний захист безробітних у Волинській області. *Актуальні проблеми педагогіки, соціальної роботи та соціального забезпечення: Матеріали XV міжнародної науково-практичної конференції науковців, аспірантів та студентів*. Волинський національний університет імені Лесі Українки, 16 травня 2024 р., Луцьк, 2024. С. 98-99.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ БЕЗРОБІТНИХ

1.1. Сутність та значення соціального захисту безробітних

В Україні проблема безробіття стає особливо актуальною в умовах військових дій, економічної нестабільності та соціальних трансформацій. Намагаючись подолати цю проблему, держава забезпечує соціальний захист безробітних здійснюючи відповідну соціальну політику.

Ми дослідили наукову літературу присвячену даній проблемі, і в результаті виділили найбільш значимі тези науковців. Так, Гапочка В.М. при дослідженні реалій соціального захисту безробітних відмітив, що «збільшення рівня зайнятості має стати центральним питанням повоєнної відбудови, реінтеграції та процесів повернення до умов миру» [5, с. 172].

Мантур-Чубата О.С. та Воронюк Л.В. аналізуючи сучасний стан безробіття визначили, що «проблема безробіття є ключовим питанням у ринковій економіці, і якщо його не вирішувати, то неможливо налагодити ефективну діяльність економіки» [19, с. 670]. Аналізуючи ринок праці в умовах воєнного стану дана авторка вже у співпраці з Вагановою Л. В. прийшла висновку, що «в Україні нині високий рівень безробіття і це зважаючи на великий відтік біженців та мобілізацію значної частини населення країни. У післявоєнний період саме стабілізація ринку праці стає вкрай необхідним завданням» [20, с. 86].

Ковач В.О. досліджувала дану проблему через призму державної політики у сфері зайнятості населення та відмітила, що «політику зайнятості населення слід направити, насамперед, на зміну характеру ринку праці за допомогою переходу від надлишкової зайнятості з невисокою продуктивністю праці до поєднання низького рівня безробіття з високопродуктивною зайнятістю» [13].

Тимчишин Т.М. вивчав теоретико-правові аспекти соціального захисту безробітних у міжнародному праві та відмітив, що надзвичайно «важливим є підвищення ступеня захисту особи у разі втрати роботи відповідно до найвищих

європейських та світових стандартів, шляхом ратифікації галузевих нормативно-правових актів»[32, с. 227].

Пінчук В.О. та Кец Д.О. прийшли до висновку, що «найближчим часом в Україні гостро відчуватиметься нестача якісних робочих місць, зберігатиметься висока частка робочих місць із небезпечними умовами праці»[26, с. 7].

Тулай О.І. зазначив, що «замість пасивного витрачання коштів на допомогу по безробіттю, необхідно спрямовувати кошти на створення умов для працездатних громадян знайти роботу, яка б відповідала їхнім здібностям і можливостям»[33, с. 225].

Шевченко С.В. розробила «критерії заходів державного регулювання зайнятості, реалізація яких дозволить врахувати трансформацію системи зайнятості населення в умовах формування її нестійких форм та розширення використання інформаційно-комунікаційних технологій; розглядати заходи державного регулювання зайнятості населення за сучасних умов; розробляти нові механізми регулювання зайнятості населення»[35, с. 120].

Волківська А.М. разом з колегами досліджували дану проблематику з позиції ефективної зайнятості, та відмітили, що «зниження рівня зайнятості населення супроводжується зменшенням кількості потенційних платників податків та негативним впливом на рівень купівельної спроможності населення. А це, у свою чергу, впливає на національний та на конкретний регіональний ринок праці, міграцію робочої сили, основні соціальні та демографічні процеси, що може призвести до зростання соціальної напруженості»[4].

Вартим уваги розроблені Чорною Н.П. та Чорним Р.С., пріоритетні напрямки реформування українського ринку праці: «тісна взаємодія ринків праці та освіти; підвищення якості та конкурентоспроможності робочої сили; стимулювання створення нових робочих місць; посилення мотивації до легальної зайнятості; сприяння розвитку підприємництва та самостійної зайнятості; вдосконалення системи оплати праці; соціальна підтримка вразливих верств населення»[34, с. 64].

Клочко О. та Іонова І. ствердили, що «організаційною основою системи соціального захисту безробітних громадян є налагоджена система соціально-трудова відносин на ринку праці. Головні завдання та напрями соціального захисту безробітних реалізуються через мережу державних установ – регіональних представництв й філій Державної служби зайнятості та Державної служби України з питань праці. Означені установи ставлять базу інституційного забезпечення системи соціального захисту безробітних громадян» [12, с. 208-209].

Пак Н., Фолюш М. розглядали функціонування ринку праці в Україні в умовах війни та зробили висновки: що «Воєнний конфлікт має значний вплив на функції ринку праці в Україні, включаючи зниження рівня зайнятості, зростання безробіття та зменшення заробітної плати в окремих регіонах, де ідуть бойові дії. Професійна мобільність на ринку праці є обмеженою в умовах війни, оскільки люди можуть бути обмежені в своїй можливості переміщатися через загрозу безпеці, зміну економічних умов та інші фактори» [25, с. 166].

Болотіна Є.В., Мартиненко А.К., Чаленко В.П. у своєму дослідженні констатували, що «за останні роки відбулася стрімке зменшення рівня економічної активності та рівня зайнятості населення, збільшення рівня безробіття, з'явилася не врівноваженість між попитом на робочу силу та її пропозицією, зниження реальної заробітної плати. Ці проблеми вимагають нагального втручання та реформування сфери соціально-трудова відносин» [2, с. 188].

Зарубіжні вчені Federica Rossetti, Bart Meuleman досліджували як європейці поєднують підтримку соціальних прав і трудових обов'язків безробітних. Зокрема, вони зазначили, що значна частка європейських громадян підтримує соціальний захист безробітних, але пов'язує його з трудовим стажем, та сучасними політичними тенденціями.

Проте дослідники виявили, що високе соціальне забезпечення безробітних не обов'язково відповідає їх трудовому стажу, і що громадяни ЄС підтримують високі виплати по безробіттю та суворі санкції до безробітних емігрантів водночас. А поєднання соціальних прав, обов'язків та санкцій здебільшого

обумовлені ідеологічними цінностями та особистими інтересами. Причому, у багатших країнах, де більш розвинені соціальні інституції, громадяни меншою мірою бажають суворих санкцій у поєднанні з відносно високою підтримкою соціального забезпечення безробітних, і виступають за помірне покарання для безробітних, які не відповідають вимогам чинного законодавства [36, с. 485].

Дослідженням громадської підтримки соціального забезпечення безробітних та ризиків безробіття в Європі займалися Sharon Baute, Francesco Nicoli, Rank Vandembroucke Conditional. Проведене ними опитування в 13 державах-членах ЄС надало емпіричні докази щодо взаємозв'язку між величиною соціальної допомоги по безробіттю, та уявленнями про гідну підтримку безробітних. Аналіз показує, що громадяни ЄС охочіше підтримують більш щедрі схеми соціального забезпечення, коли безробітні є активними, докладають багато зусиль у пошуку роботи та приймають пропозиції нової роботи [37, с. 17].

Vekova Lyudmila звернула увагу на особливості підготовки фахівців для проведення соціальної роботи з безробітними. Зокрема вона зазначила: «Соціальна робота з безробітними, зважаючи на складний характер безробіття як економічної та соціальної проблеми, включає діяльність, яку здійснюють спеціалісти різної професійної підготовки в рамках окремих підсистем соціального захисту на випадок безробіття: соціального страхування на випадок безробіття, соціальної підтримки безробітних та активних заходів на ринку праці для стимулювання їхньої трудової активності та подальшого працевлаштування, враховуючи той факт, що безробітні є однією з найчисельніших груп уразливих верств населення, яким потрібна соціальна робота» [38, с. 585].

На основі аналізу вищевказаних досліджень, ми сформуваємо власне бачення категорії соціальний захист безробітних - це система соціального забезпечення громадян, які втратили основне місце роботи, шляхом надання їм тимчасової грошової допомоги протягом визначеного періоду, пошуку нового місця роботи за спеціальністю, чи безкоштовної перекваліфікації відповідно до вимог ринку праці.

Соціальний захист безробітних орієнтований на забезпечення гідного існування осіб, які втратили роботу через різні обставини. Він передбачає низку заходів і програм, спрямованих на підтримку безробітних і їхнє соціальне включення. Основними складовими соціального захисту безробітних є:

Допомога по безробіттю. Ця форма допомоги передбачає виплату грошової компенсації безробітним протягом певного періоду часу. Вона має на меті забезпечити тимчасовий фінансовий захист особам, які втратили роботу, і допомогти їм знайти нове місце працевлаштування.

Професійна перепідготовка та навчання. Безробітним надаються можливості для отримання нових навичок і знань через різноманітні курси, тренінги та програми професійної перепідготовки. Це сприяє підвищенню їхньої конкурентоспроможності на ринку праці.

Консультаційна та психологічна підтримка. Безробітним надаються послуги консультантів з працевлаштування, які допомагають у складанні резюме, підготовці до співбесід, а також надають психологічну підтримку в умовах стресу та невизначеності.

Страхові та медичні виплати. Корпоративні програми соціального захисту можуть передбачати страхові виплати або медичне страхування для безробітних осіб та їхніх сімей, щоб забезпечити їхню фінансову стабільність та доступ до медичних послуг.

Стимулюючі програми. Держава реалізує стимулюючі програми для підтримки зайнятості, такі як субсидії для роботодавців, які наймають безробітних осіб, або програми працевлаштування для специфічних категорій безробітних, наприклад, молоді або людей з інвалідністю.

Соціальний захист безробітних відіграє важливу роль у стабілізації суспільства, зменшенні бідності та нерівності, а також підтримці економічного зростання. Його ефективність залежить від належної організації та фінансування соціальних програм, а також від залучення безробітних до активної участі у програмах перепідготовки та працевлаштування. Нині в Україні забезпечення ефективної зайнятості безробітних є пріоритетним завданням для уряду держави.

1.2. Правовий статус безробітних

В Україні правовий статус безробітних регулюється законодавством, яке гарантує їх соціальні права та забезпечує підтримку під час пошуку роботи та періоду безробіття (Таблиця 1.1).

Основи правовідносин у сфері зайнятості закладені в статті 43 («кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується») і 46 («мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом») Конституції України [18].

Наступним системотворчим документом у сфері зайнятості населення є Кодекс законів про працю України, він «визначає правові засади і гарантії здійснення громадянами України права розпоряджатися своїми здібностями до продуктивної і творчої праці» [14].

Основним законом, що визначає правовий статус безробітних, є Закон України «Про зайнятість населення». Даний закон визначає статус зареєстрованих безробітних, їх права та обов'язки, порядок припинення статусу безробітного, величину допомоги по повному та частковому безробітті, поняття підходящої роботи для безробітного, порядок масового звільнення працівників за бажанням роботодавця, тощо [28]...

Згідно з цим законом, безробітний - це громадянин віком від 15 до 70 років, який здатен та бажає працювати, але не має постійної оплачуваної роботи. Він має право на використання допомоги в пошуку роботи, перепідготовку та підвищення кваліфікації, а також на соціальний захист у випадку втрати роботи.

Безробітні мають право на отримання допомоги в пошуку роботи від Державної служби зайнятості. Ця допомога включає надання інформації про вакансії, консультації з працевлаштування, професійне тестування, підготовку резюме та іншу підтримку у пошуку роботи.

Таблиця 1.1

Правове забезпечення соціального захисту безробітних

Вид документу/ Суб'єкт прийняття	Назва	Дата/ №	Коротка характеристика
Конституція. Верховна Рада України.	«Конституція України»[18].	28.06.1996/ 254к/96	Визначено право на працю та соціальний захист безробітних.
Кодекс. Верховна Рада України.	«Кодекс законів про працю України»[14].	10.12.1971/ № 322-VIII	Визначено право громадян розпоряджатися своїми здібностями до продуктивної та творчої праці.
Закон України. Верховна Рада України.	Про зайнятість населення[28].	05.07.2012/ № 5067-VI	Визначено основи державної політики у сфері зайнятості, гарантії соціального захисту безробітних.
Закон України. Верховна Рада України.	«Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування»[23].	14.01.1998/ № 16/98	Визначено основні принципи і засади загальнообов'язкового державного соціального страхування громадян/
Закон України. Верховна Рада України.	«Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття»[27].	02.03.2000/ № 1533-III	Визначено правове, фінансове і організаційне забезпечення загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.
Закон України. Верховна Рада України.	«Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»[30].	08.07.2010/ № 2464-VI	Визначено порядок збору та обліку єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та повноважений орган, що його здійснює.
Наказ. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України.	«Про затвердження Положення про Державну службу зайнятості»[29].	28.10.2020/ 1353	Визначено порядок функціонування Державної служби зайнятості та Державного центру зайнятості

Крім того, безробітним надається можливість перепідготовки та підвищення кваліфікації. Вони можуть отримати професійну освіту або професійну підготовку у відповідних навчальних закладах за рахунок державного бюджету. Це дозволяє безробітним здобути нові навички та адаптуватись до потреб сучасного ринку праці.

Правовий статус безробітних також передбачає соціальний захист у випадку втрати роботи. Безробітні мають право на отримання допомоги по безробіттю у вигляді грошових виплат, що компенсують втрачений дохід. Величина цієї допомоги визначається відповідно до законодавства та залежить від тривалості попередньої трудової діяльності.

Українське законодавство також передбачає заходи для захисту безробітних від дискримінації на ринку праці. Безробітні мають право на рівні можливості працевлаштування, незалежно від статі, віку, раси, національності, релігії та інших ознак. В разі порушення прав безробітних їм надається право на захист та відшкодування завданої шкоди.

В Законі України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» визначено основи соціального страхування, зокрема: поняття, види, принципи, суб'єкти та об'єкти, страховий стаж, страховий ризик і страховий випадок, порядок формування єдиного внеску загальнообов'язкового державного соціального страхування [23].

Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» визначає фінансові аспекти матеріального забезпечення на випадок безробіття, зокрема роз'яснює що таке страховий випадок, страховий стаж, страхові внески, мінімальний страховий внесок, порядок та процедуру отримання страхових виплат тощо[27]...

Згідно даного закону, страхування на випадок безробіття здійснюється на основі принципів:

- Цільового використання фінансових ресурсів.
- Солідарності та субсидування.
- Обов'язковості.
- Паритетності управління.
- Диференціації величини допомоги по безробіттю.
- Законодавчо закріплених умов та порядку страхування.

Базовим поняттям, яке визначає можливість та суму виплати допомоги по безробіттю є страховий стаж – це «період (строк), протягом якого особа підлягає

страхуванню на випадок безробіття та за який сплачено страхові внески (нею, роботодавцем)». Зокрема, розмір допомоги по безробіттю залежно від стажу складає у відсотках від середньої зарплати: менше 3 років – 50%; 3 - 6 р. – 55%; 6-12 р. – 60%; 12 - 18 р. – 65%; 18 - 24 р. – 70%; 24 - 30 років – 75%; більше 30 років – 80%.

Важливим для забезпечення соціального страхування на випадок безробіття є Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», він визначає: платників їх права та обов'язки, базу нарахування, порядок нарахування обліку та сплати, розмір та пропорції розподілу єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування [30].

Безпосередню взаємодію із безробітними здійснює Державна служба зайнятості, діяльність якої регулюється «Положення про Державну службу зайнятості»[29]. Головним державним інститутом в централізованій системі установ Державної служби зайнятості є Державний центр зайнятості.

Згідно даного положення Державний центр зайнятості:

- здійснює реєстрацію та веде облік безробітних;
- надає інформаційні та консультативні послуги;
- надає послуги з професійної орієнтації;
- проводить професійне навчання зареєстрованих безробітних;
- проводить моніторинг стану ринку праці;
- надає допомогу по безробіттю;
- здійснює контроль за використанням коштів Фонду;
- забезпечує функціонування Єдиної інформаційно-аналітичної системи;
- виконує інші функції.

Отже, в Україні безробітні мають правовий статус, який забезпечує їх соціальний захист, допомогу у пошуку роботи та можливості для перепідготовки та підвищення кваліфікації. Законодавство також захищає безробітних від дискримінації на ринку праці та надає їм можливість звертатись за правовою допомогою в разі порушення їх прав.

1.3. Зарубіжний досвід соціального захисту безробітних

Проблема безробіття є актуальною для багатьох країн світу та представляє собою складні соціально-економічні виклики, які потребують ефективних заходів з метою захисту та підтримки безробітних осіб. У зарубіжних країнах впроваджені різноманітні соціальні програми, спрямовані на покращення становища безробітних та сприяння їх швидкому поверненню на ринок праці. В загальному, можна виділити наступні складові соціальних програм:

- Система соціального забезпечення. Багато країн мають розвинену систему соціального забезпечення, яка надає підтримку безробітним особам. Наприклад, в країнах Європейського Союзу існує система допомоги безробітним, яка надає фінансову допомогу тим, хто втратив роботу. Ця допомога дозволяє безробітним особам забезпечити базові потреби, поки вони активно шукають нову роботу.

- Професійна перекваліфікація та навчання. Економічно розвинуті країни інвестують у професійну перекваліфікацію та навчання безробітних осіб. Це дозволяє безробітним отримати нові навички та знання, які підвищують їхні шанси знайти роботу в нових сферах. Наприклад, такі країни, як Німеччина, Швеція та Фінляндія, мають розвинуті системи професійної перепідготовки, де безробітні отримують можливість навчатися в спеціалізованих центрах та отримувати нові професійні навички.

- Стимулюючі програми для роботодавців. Окремі країни використовують стимули для роботодавців, щоб сприяти зайнятості безробітних. Наприклад, у Сполучених Штатах Америки існує програма податкових кредитів для роботодавців, які наймають безробітних осіб. Це стимулює роботодавців відкривати нові вакансії та надавати можливість працевлаштування безробітним.

- Розвиток самозайнятості та підприємництва. У деяких країнах акцент робиться на розвиток самозайнятості та підприємництва серед безробітних. Наприклад, у Великій Британії існує програма підтримки безробітних, які бажають заснувати власний бізнес. Це включає фінансову підтримку, консультації та навчання з підприємницької діяльності [16, с. 66].

Україні потрібна система соціального захисту працівників, яка зможе швидко і ефективно покращити якість життя населення країни, не обтяжуючи розвиток економіки. Цього можна досягти через створення гнучких програм соціального забезпечення, спроможних адаптуватися до наших економічних умов. Ці програми повинні ґрунтуватися на найкращих світових практиках і враховувати особливості національного розвитку[6, с. 98].

Розглянемо японський досвід соціального захисту безробітних. Японія має високий рівень зайнятості та низький рівень безробіття. Це відбувається завдяки сильній корпоративній культурі, де компанії гарантують стабільну роботу співробітникам на довгостроковій основі. Однак, навіть у такому середовищі існує можливість втратити роботу через економічні перешкоди або структурні зміни економіки.

Японія має розвинену систему допомоги для безробітних, яка називається «Система страхування на випадок безробіття» (Unemployment Insurance System). Ця система захищає всіх працівників, які втратили роботу не з власної вини. Працівники, які платили страхові внески до цієї системи протягом певного періоду, мають право на отримання соціальних послуг у разі втрати роботи.

Сума фінансової допомоги по безробіттю у Японії залежить від тривалості трудового стажу. Період виплати допомоги по безробіттю складає шість місяців, але може бути продовжений за певних умов. Крім того, «Система страхування на випадок безробіття» також надає допомогу з пошуком нової роботи, надаючи необхідну інформацію про наявні вакансії та можливу перепідготовку.

Також Японський уряд пропонує ряд програм підтримки безробітних, які шукають нову роботу. Наприклад, існує програма «Програма навчання та сприяння працевлаштуванню» (Employment Promotion Training Program), яка забезпечує безкоштовне навчання безробітних. Крім того, дана програма сприяє створенню нових робочих місць шляхом розвитку підприємництва та підтримки малого та середнього бізнесу.

В Японії активно сприяють самозайнятості та підтримці малих підприємств. Існують різні програми, які надають фінансову підтримку, консультації та

навчання для тих, хто бажає відкрити власну справу. Розвиток підприємницької активності стимулює економічне зростання та зменшує безробіття[16, с.68].

Японський досвід соціального захисту безробітних є прикладом ефективної системи соціального захисту громадян, яка сприяє економічній стабільності та соціальному благополуччю усієї нації в цілому. Цей досвід може бути корисним для України для розробки та впровадження власних ефективних соціальних програм для безробітних.

Надзвичайно цікавим для нас є Польський досвід захисту безробітних, оскільки ця країна є нашим сусідом, та ми прагнемо повторити її шлях приєднання до Європейського Союзу. Польща є однією з країн, які активно розробляють і реалізують програми соціального захисту безробітних. Система соціального захисту в Польщі побудована на принципі поєднання державних послуг і активного пошуку роботи.

В Польщі безробіття розглядається як тимчасовий стан, і держава докладас зусиль для забезпечення соціальної підтримки безробітних громадян, щоб допомогти їм як найшвидше повернутися на ринок праці. Організацією, відповідальною за соціальний захист безробітних, є Головне управління праці.

Одним із ключових інструментів соціального захисту безробітних в Польщі є система допомог по безробіттю. Щоб отримати дану допомогу, безробітний громадянин повинен зареєструватися в найближчому районному Центрі зайнятості. Допомога по безробіттю виплачується протягом певного періоду часу і залежить від попередньої зарплати та стажу роботи заявника. Держава також пропонує додаткові види допомоги для тих, хто знаходиться у важкій ситуації, наприклад, допомоги для молоді або інвалідів.

Проте отримання допомоги по безробіттю у Польщі пов'язано з певними зобов'язаннями. Зокрема, безробітний громадянин зобов'язаний активно шукати роботу і приймати пропозиції з працевлаштування, відповідно до його кваліфікації та досвіду, при другій відмові фінансова допомога припиняється.

Крім допомоги по безробіттю, в Польщі існують інші програми соціального захисту безробітних. Наприклад, активна програма зайнятості, яка спрямована на

підтримку безробітних у пошуках роботи. Ця програма включає тренінги, курси підвищення кваліфікації, професійну орієнтацію та консультації. Ціллю цих заходів є підвищення навиків і компетенцій безробітних, щоб вони могли успішно конкурувати на ринку праці.

Крім того, в Польщі існує окрема система професійної реабілітації для інвалідів, які тимчасово не можуть працювати із-за свого стану здоров'я. Ця програма пропонує медичне лікування, професійну реабілітацію, адаптацію робочого місця та інші послуги, щоб допомогти інвалідам повернутися на ринок праці. Важним аспектом польської системи соціального захисту безробітних є акцент на залученні безробітних у процеси пошуку роботи. Держава заохочує безробітних приймати доступні пропозиції роботи, а також зобов'язує їх брати активну участь у програмах зайнятості. Це передбачає відвідування центрів зайнятості, участь у тренінгах і програмах підвищення кваліфікації, а також регулярне надання звітів про свої пошуки роботи.

Однією з особливостей польської системи соціального захисту безробітних є постійний розвиток та адаптація до змінних умов. Уряд постійно аналізує ефективність програм і вносить зміни в законодавство, щоб поліпшити соціальну підтримку безробітних і поліпшити їх трудові перспективи.

У цілому польський досвід соціального захисту безробітних демонструє комплексний підхід до вирішення даної проблеми. Держава надає фінансову підтримку безробітним, активно працює над забезпеченням доступу безробітних до програм підвищення кваліфікації та перепрофілювання. Цей підхід допомагає безробітним громадянам відчувати себе необхідними для держави та швидко знайти нову роботу.

Соціальний захист безробітних в США забезпечується через різні програми та підходи, які мають на меті допомогти людям, які втратили роботу, знаходяться в пошуку роботи або опинилися в складних фінансових обставинах через безробіття. Програми соціального захисту безробітних у США включають наступні складові:

Страховання безробіття (Unemployment Insurance). Ця програма надає тимчасове фінансове забезпечення особам, які втратили роботу через обставини, не залежні від них (наприклад, звільнення з роботи). Особи, які мають право на це страхування, можуть отримувати певну суму коштів протягом обмеженого періоду часу, поки шукають нове місце роботи.

Програми допомоги для безробітних (Unemployment Assistance Programs). Деякі штати пропонують додаткові програми допомоги для тих, хто не має права на стандартне страхування безробіття. Ці програми можуть охоплювати осіб з недостатнім терміном трудового стажу або тих, хто працював за частковою зайнятістю.

Програми підтримки та перепідготовки. Уряд США також запроваджує програми перекваліфікації та перепідготовки безробітних, щоб допомогти їм знайти нову роботу або здійснити перехід у нову сферу діяльності.

Медичне страхування. Коли людина втрачає роботу, вона може мати можливість продовжити медичне страхування через програму COBRA. Це дозволяє користуватися можливостями попереднього медичного страхування, але за власний рахунок, якщо втрата роботи призвела до втрати страхового покриття.

Інші види соціальної допомоги. Окрім вищевказаних програм, безробітні також можуть мати право на інші види соціальної допомоги, такі як програми допомоги в оплаті житла, харчування, або медичні та фінансові послуги.

Програми соціального захисту безробітних у США керуються федеральними та штатними законами і можуть варіюватися залежно від місця проживання та інших факторів. Важливо мати на увазі, що доступ до цих програм потребує певних умов та визначеної документації, тому при зверненні до місцевих управлінь соціального захисту або служб зайнятості в різних штатах можна отримати різну відповідь, як позитивну так і негативну.

Цікавим є зарубіжний досвід фінансування соціальної допомоги на випадок безробіття. Спочатку страхові фонди формувалися переважно з внесків застрахованих найманих працівників, з часом акцент фінансування системи соціального страхування на випадок безробіття змістився в сторону роботодавців.

Нині практика розвинених зарубіжних країн в питаннях визначення пайової участі роботодавців і працівників у формуванні страхових фондів на випадок безробіття така: відрахування з підприємств проводяться у відсотках до фонду оплати праці, а з працівників – у відсотках до заробітної плати. Розглянемо приклади конкретних країн, так у «США та Іспанії роботодавці відраховують 6,20 %, у Швеції – 5,42%, Франції – 5,13%, у Японії – 0,75%, Австрії – 3,0%, Німеччині – 3,25%. Щодо відрахувань до страхових фондів на випадок безробіття з боку працівників, то такі країни, як США, Швеція й Італія не практикують цих відрахувань, а в Японії відраховується 0,4%, Іспанії – 1,6 %, Німеччині, Канаді і Австрії – 2,9–3,25%» [1, с. 55].

Різні підходи у зарубіжних країнах щодо періоду виплати допомоги із безробіття. Зокрема, у багатьох європейських країнах є період очікування, який у Італії складає 7 днів, у Франції, Великобританії та Ірландії – по 3 дні, а в Німеччині, Бельгії, Нідерландах, Данії, Люксембурзі допомога по безробіттю виплачується із першого дня оформлення статусу безробітного. Крім того, в європейських країнах наявні певні відмінності у розмірах та тривалості виплати з безробіття. Зокрема, у Данії розмір допомоги складає 90% від останньої зарплати, за умови що ця сума не перевищує максимального рівня, та виплачується протягом чотирьох років. В Нідерландах тривалість виплати з безробіття складає 2 роки, а розмір 70% від останньої заробітної плати, проте конкретний розмір допомоги систематично уточнюється та залежить від віку безробітного, стажу його роботи, складу сім'ї тощо...

Отже, зарубіжний досвід соціального захисту безробітних є дуже корисним та включає різні підходи до вирішення даної проблеми. Система соціального забезпечення, професійної перекваліфікації, стимулюючі програми для роботодавців і розвиток самозайнятості є лише кількома засобами, які використовуються для підтримки безробітних осіб у світі. Важливо перейняти кращі зарубіжні практики та адаптувати їх до вітчизняних реалій, забезпечуючи ефективний захист та підтримку безробітних.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ БЕЗРОБІТНИХ

2.1. Система соціального захисту безробітних в Україні

Соціальний захист безробітних відіграє ключову роль в забезпеченні соціального благополуччя населення та підтримці осіб, тимчасово позбавлених роботи. В Україні система соціального захисту безробітних ґрунтується на законодавстві, орієнтованому на забезпечення соціальної справедливості та захисту прав громадян.

Протягом останніх двох десятиліть в Україні відбулися значні перетворення, спрямовані на формування нової системи соціального захисту безробітних. Ці зміни включають формування та удосконалення законодавчої бази соціального страхування, регулювання діяльності ключових учасників правовідносин у цій сфері, а також активну модернізацію фінансових механізмів різних видів соціального страхування [15, с. 177].

На сьогоднішній день нагальною стала потреба змінити стратегічні пріоритети у системі соціального захисту і визначити нові актуальні стратегічні цілі. Протягом 30 років незалежності України не було системної програми для реформування системи соціальної підтримки різних категорій громадян та сімей. Вкрай важливим є досягнення цілей, що дозволять оновити та оптимізувати систему соціального захисту відповідно до сучасних викликів. Зокрема, пріоритетом має бути активна політика, спрямована на зниження рівня безробіття та збільшення частки заробітної плати в структурі доходів населення [11, с. 378].

Система соціального захисту найбільш вразливих верств населення складається з численних структурних елементів та механізмів і створена для надання допомоги людям у складних життєвих ситуаціях. Держава забезпечує їм рівень життя не нижче прожиткового мінімуму, визначеного відповідно до законодавства. Нажаль, на сьогоднішній день ця система потребує невідкладних змін. Необхідно її удосконалення та розробка нових рішень і підходів, що

дозволять більш якісно вирішувати давно наявні соціальні проблеми у суспільстві, зокрема й високий рівень безробіття [24].

Соціальна держава має забезпечити громадянам виконання законодавчо визначених прав на отримання оплати праці не нижчої за прожитковий мінімум, повноцінне медичне обслуговування, отримання соціальної допомоги у період тимчасової втрати працездатності [7, с. 90].

Основною державною структурою, що забезпечує соціальний захист безробітних в Україні є створена у 1990 році Державна служба зайнятості. Дана служба – централізована система державних установ, функціонування якої регулюється Міністерством економіки України (рис. 2.1).

Також на неї покладені функції виконавчої дирекції Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття.

До основних завдань Державної служби зайнятості належать:

- Реалізація державної політики в сфері зайнятості, соціального захисту безробітних та міграційних процесів.
- Аналіз ситуації на ринку праці.
- Пошук роботи для безробітних відповідно до їх спеціальності.
- Підбір працівників згідно вимог роботодавців.
- Проведення громадських робіт.
- Підтримка громадян при започаткуванні власної справи.
- Недопущення масового вивільнення працівників.
- Профілактика виникнення безробіття.
- Забезпечення мобільності працівників.
- Підвищення зайнятості населення.
- Підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації безробітних.
- Затвердження результатів неформальної професійної освіти.
- Здійснення профорієнтаційної роботи серед молоді та населення у цілому.
- Працевлаштування неконкурентоспроможних категорій громадян.

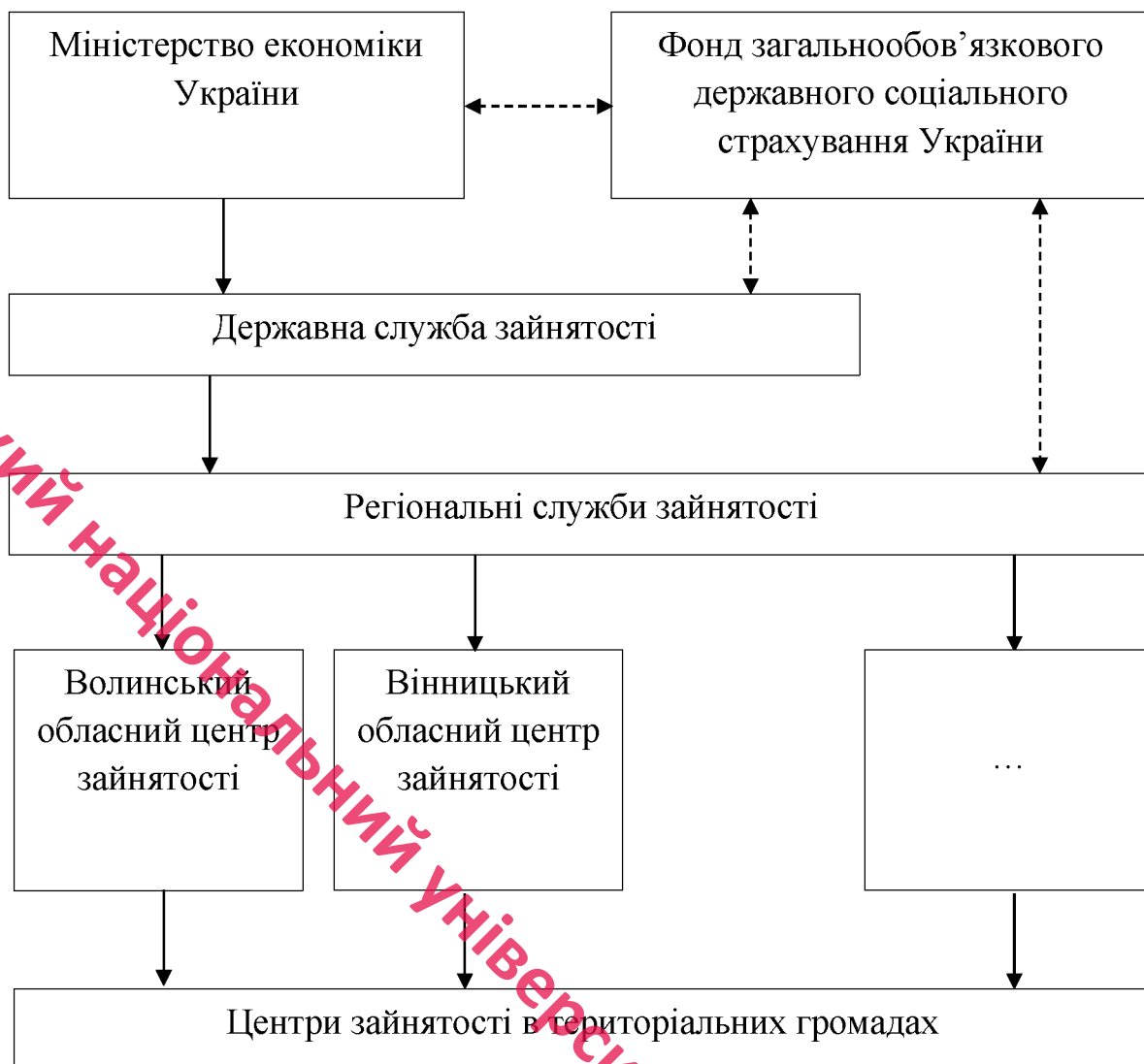

Рис. 2.1. Інституційна структура системи соціального захисту безробітних

Система соціального захисту безробітних в Україні сформована відповідно до наступних принципів:

Універсальність: охоплює всіх громадян, тимчасово позбавлених роботи, поза залежністю від причин безробіття або попереднього трудового стажу

Справедливість: забезпечує рівний захист безробітних громадян та можливість отримати однакову соціальну підтримку та послуги.

Стимулювання: забезпечує пошук нової роботи та професійну реабілітацію шляхом реалізації освітньо-професійних програм, тренінгів та інших заходів підтримки.

Система соціального захисту безробітних в Україні передбачає такі засоби соціальної підтримки безробітних:

- Виплата допомоги по безробіттю: безробітні громадяни забезпечуються соціальними виплатами по безробіттю згідно з встановленими нормами та умовами визначеними законодавством.

- Професійна реабілітація: система соціального захисту безробітних передбачає можливості для підвищення кваліфікації, професійної перепідготовки та працевлаштування безробітних громадян.

- Сприяння активному пошуку роботи: безробітні громадяни отримують інформаційну підтримку, допомогу у складанні резюме, консультації по пошуку вакансій та працевлаштуванню.

В загальному, розглядаючи вітчизняну систему соціального захисту безробітних ми виділили наступні її недоліки:

- Недостатнє фінансування: система соціального захисту безробітних стикається з постійною проблемою недостатності бюджетних коштів, що впливає на доступність та якість соціальної підтримки безробітних.

- Нерівномірне забезпечення захисту: певні групи населення, зокрема молодь та мігранти, можуть відчувати труднощі в отриманні соціального захисту та можливостей подолати безробіття.

- Незначна ефективність активних програм підтримки: необхідно покращувати і вдосконалювати програми професійної реабілітації та навчання, щоб забезпечити успішне повернення безробітних громадян на ринок праці.

Отже, система соціального захисту безробітних в Україні є важливим компонентом соціальної політики держави. Вона ґрунтується на законодавстві, яке гарантує соціальні права та захист громадян у період безробіття. Проте, ця система має недоліки, такі як обмежене фінансування, непропорційне забезпечення захисту та низька ефективність програм соціальної підтримки безробітних. Для підвищення ефективності та справедливості системи соціального захисту безробітних необхідно оптимізувати розподіл фінансів, надаючи перевагу перепрофілюванню та працевлаштуванню безробітних.

2.2. Аналіз соціального захисту безробітних у Волинській області

З початком повномасштабних військових дій Державна служба зайнятості перестала проводити аналіз ринку праці України, останні розміщені дані датовані 2021 роком. Згідно них, «кількість безробітних віком 15-70 р. у 2021 р., в порівнянні із 2020 р., збільшилась на 0,51 тисяч осіб і становила 52,41 тисяч осіб.

Рівень безробіття населення віком 15-70 р. збільшився з 12,4% до 12,6% «[3].

У Волинській області Державна служба зайнятості протягом 2023 року надала соціальних послуг 22,3 тисячам осіб, які шукали роботу, з них, 13,5 тисячі осіб були зареєстрованими безробітними. Соціальну допомогу з безробіття отримали 10,7 тисячі громадян. Центри зайнятості Волинської області протягом 2023 року працевлаштували 10,6 тисяч осіб, з них, 4,9 тисяч зареєстрованих безробітних (рис. 2.2-2.3).

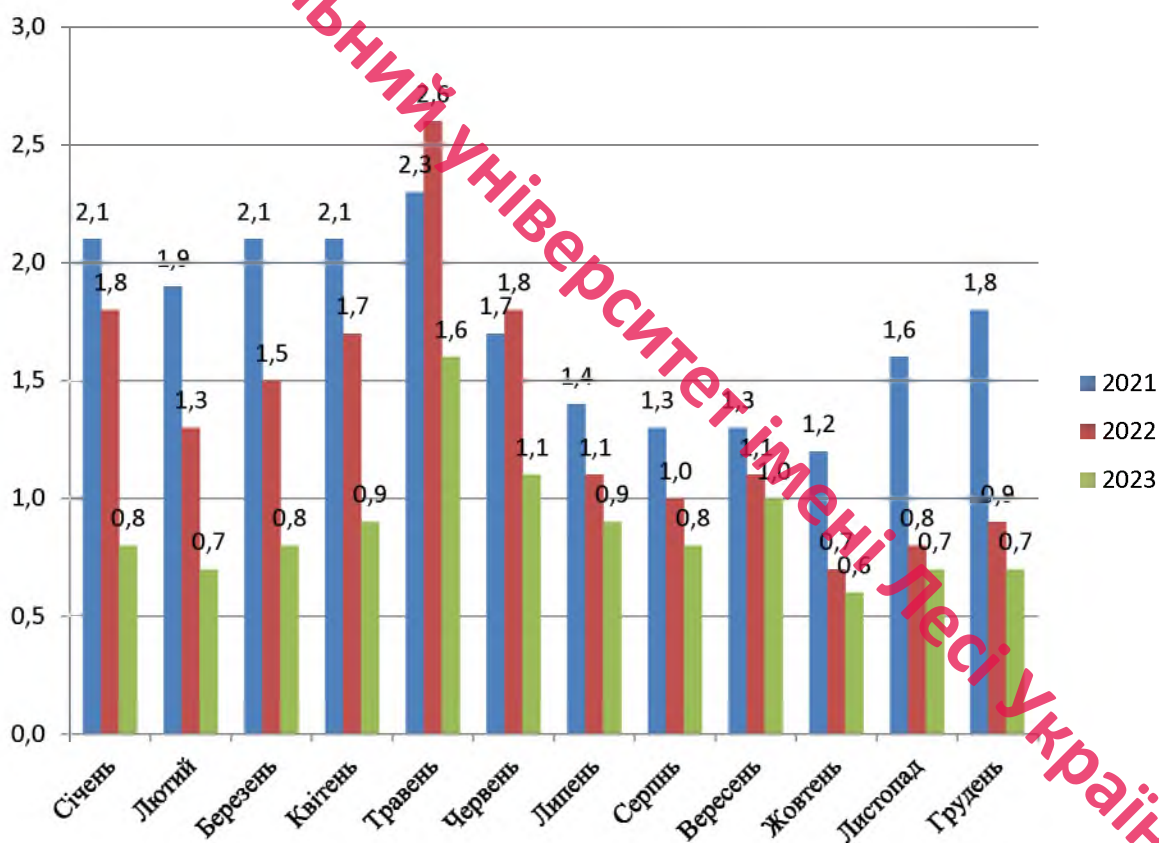

Рис. 2.2. Кількість зареєстрованих безробітних у Волинській області протягом 2021-2023 років, тис. осіб[3]

Згідно видів економічної діяльності, найбільша кількість вакансій наявна в сфері торгівлі та ремонту - 30,3 % та в переробній промисловості - 16,6 %. По професійним групам найбільше вакансій для працевлаштування: 23,4 % це працівники сфери торгівлі та послуг, 17,3 % – робітники із обслуговування, 10,3% – некваліфіковані працівники, 6,8% - технічні службовці.

Протягом 2023 року 1,2 тисячі безробітних пройшли професійне навчання завдяки зусиллям Державної служби зайнятості. Безпосередньо, у центрах професійної і технічної освіти підпорядкованих Державній службі зайнятості пройшла навчання 579 осіб зареєстрованих безробітних. Громадські та інші роботи тимчасового характеру протягом даного періоду виконували 553 особи. В суспільно корисних роботах були задіяні 447 осіб[3].

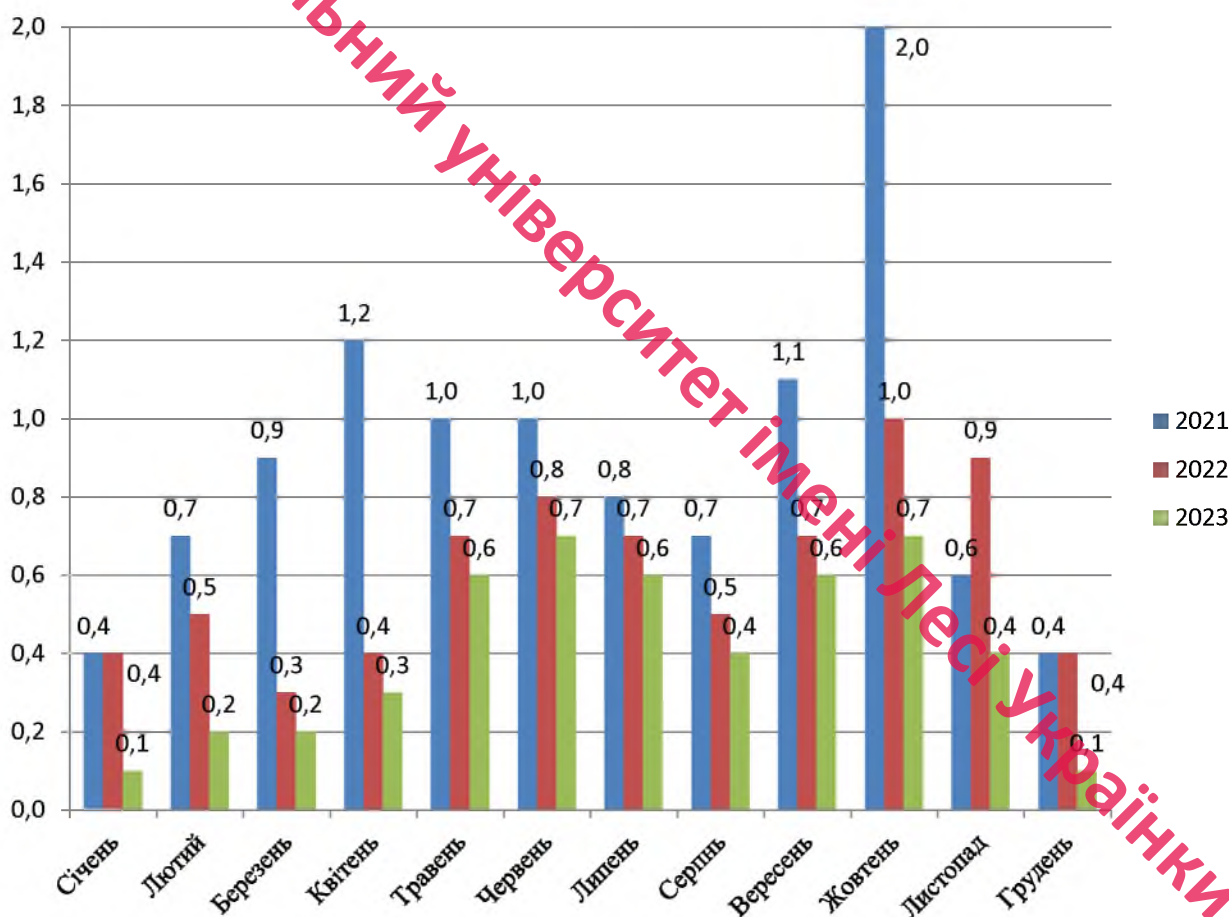

Рис. 2.3. Кількість працевлаштованих безробітних у Волинській області протягом 2021-2023 років, тис. осіб[3]

Структура 2,3 тисячі зареєстрованих безробітних станом на 1 січня 2024 року наступна(рис. 2.4):

- за статтю: чоловіки – 0,6 тисяча осіб (26%), жінки – 1,7 тисячі осіб (74%);

- за віковими групами: 27 % - у віці до 35 р.; 30 % – від 35 до 44 р.; 24% –від 45 до 55 р.; 18% – понад 55 р.;

- за освітою: 48 % вища освіта, 31% – професійно-технічна, 21% – загальна середня освіта;

за видами економічної діяльності: 24,2 % раніше працювали в сфері державного управління й оборони; 22,6 % – оптової та роздрібною торгівлі; 14,1 % переробної промисловості; 8,7 % сільського та лісового господарства.

Рис. 2.4. Структура зареєстрованих безробітних у Волинській області за видами економічної діяльності станом на 1 січня 2024 р., %

Згідно професійних груп у структурі зареєстрованих безробітних переважають:

- працівники сфери торгівлі і послуг – 24,6 % (продавці продовольчих і непродовольчих товарів, консультанти, кухарі, охоронники);
- робітники найпростіших професій – 13,9 % (підсобні робітники, прибиральники, пакувальники, комплектувальники, тощо);
- службовці та керівники – 13,1 % (менеджери, директори);
- робітники з обслуговування устаткування машин – 10,4 %, це машиністи, кочегари, водії, оператори котелень, оператори заправних станцій (рис. 2.5).

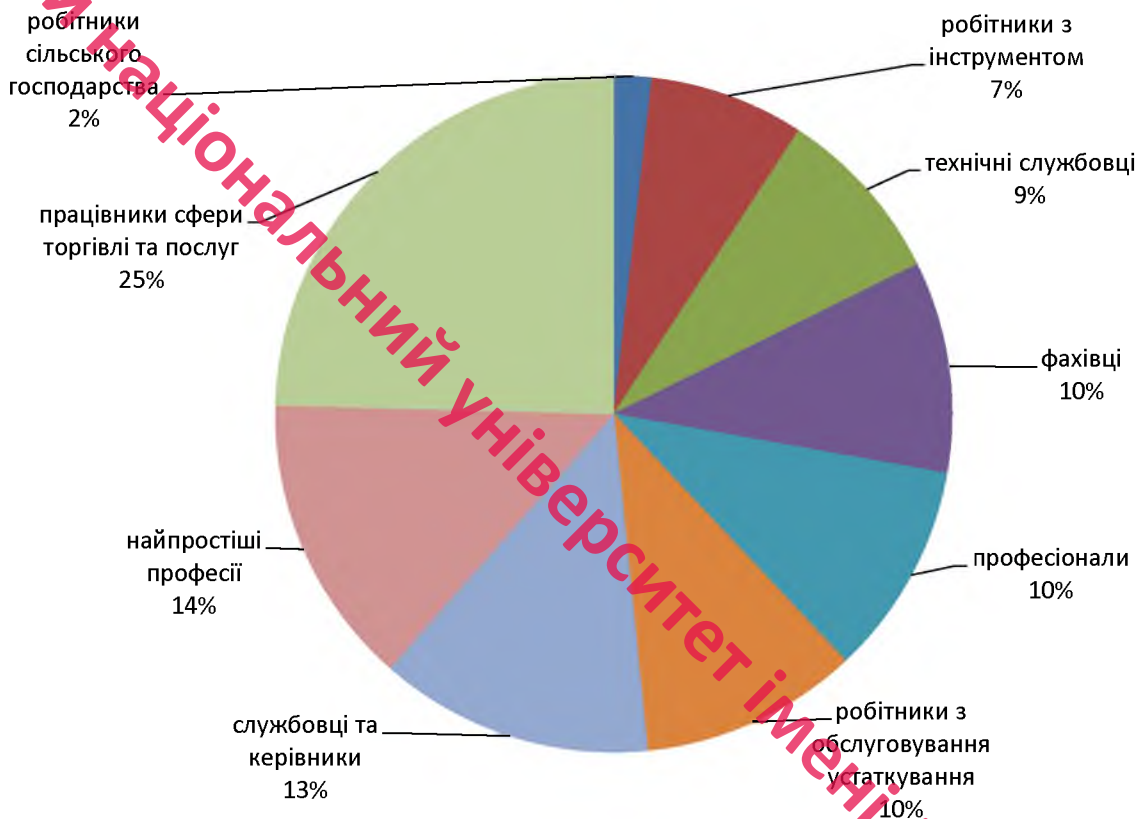

Рис. 2.5. Структура зареєстрованих безробітних Волинської області за професійними групами станом на 1 січня 2024 р.

Станом на перше січня 2024 року загальна кількість вакансій зареєстрованих у Волинській обласній службі зайнятості складала 1591 одиниця. Причому, в середньому розмір запропонованої заробітної плати в даних вакансіях склав 9925 грн. В розрізі філій співвідношення шукачів роботи до наявних

вакансій складала: Луцька філія Волинського ОЦЗ – 1,15; Ковельська філія Волинського ОЦЗ – 4,17; Володимир-Волинська філія Волинського ОЦЗ – 1,53; Камінь-Каширська філія Волинського ОЦЗ – 9,3 (Рис. 2.6).

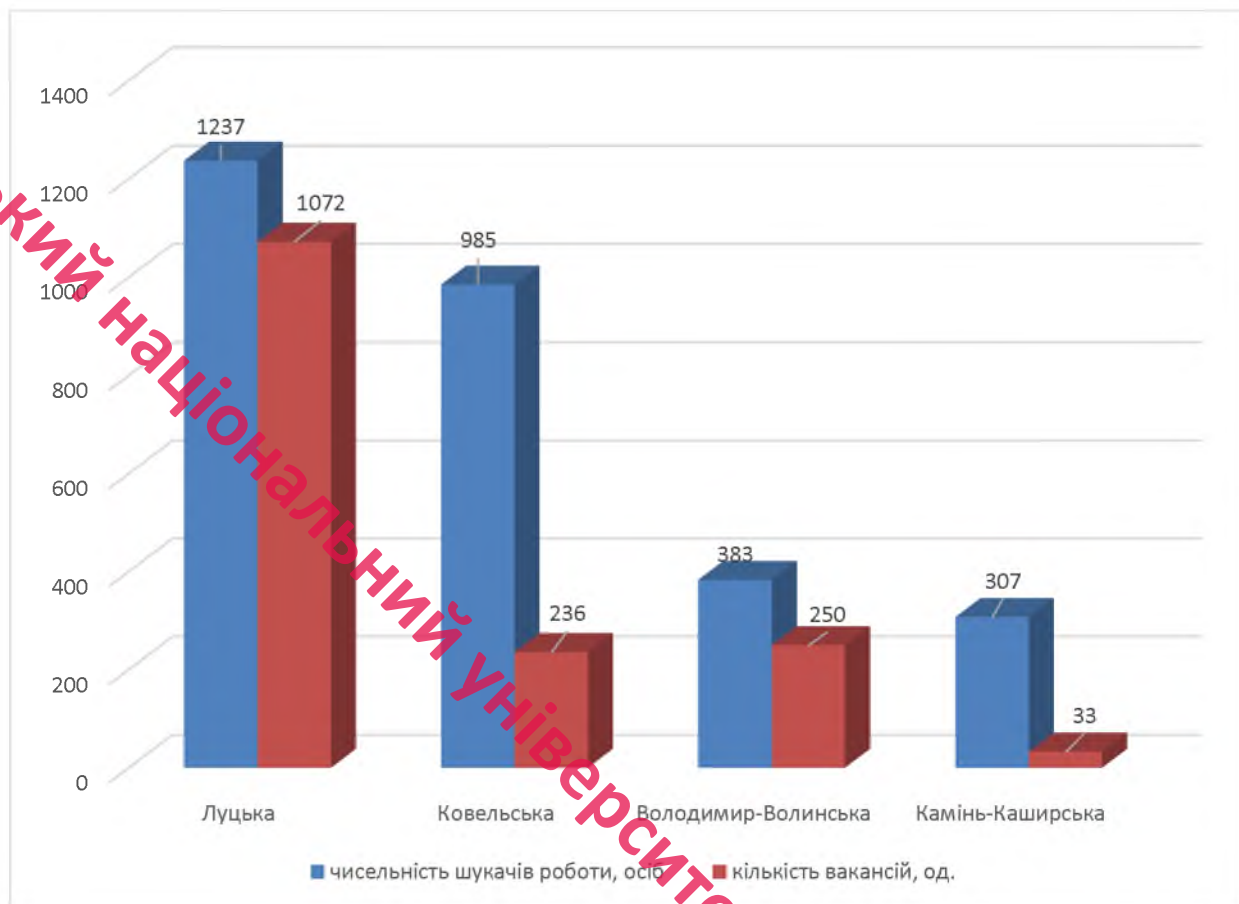

Рис. 2.6. Кількість шукачів роботи та наявних вакансій в розріз філій Волинського ОЦЗ станом на 1 січня 2024 р.

За професійними групами у Волинському обласному центрі зайнятості станом на 1 січня 2024 р. співвідношення шукачів роботи до наявних вакансій наступне: кваліфіковані робітники сільського господарства – 6,86; службовці та керівники – 3,76; найпростіші професії – 3,28; професіонали – 2,29; фахівці – 2,11; технічні службовці – 1,87; працівники сфери торгівлі та послуг – 1,74; робітники з обслуговування та експлуатації устаткування – 1,11; кваліфіковані робітники з

інструментом - 0,79; що є єдиною професійною групою де наявний дефіцит працівників (Рис. 2.7).

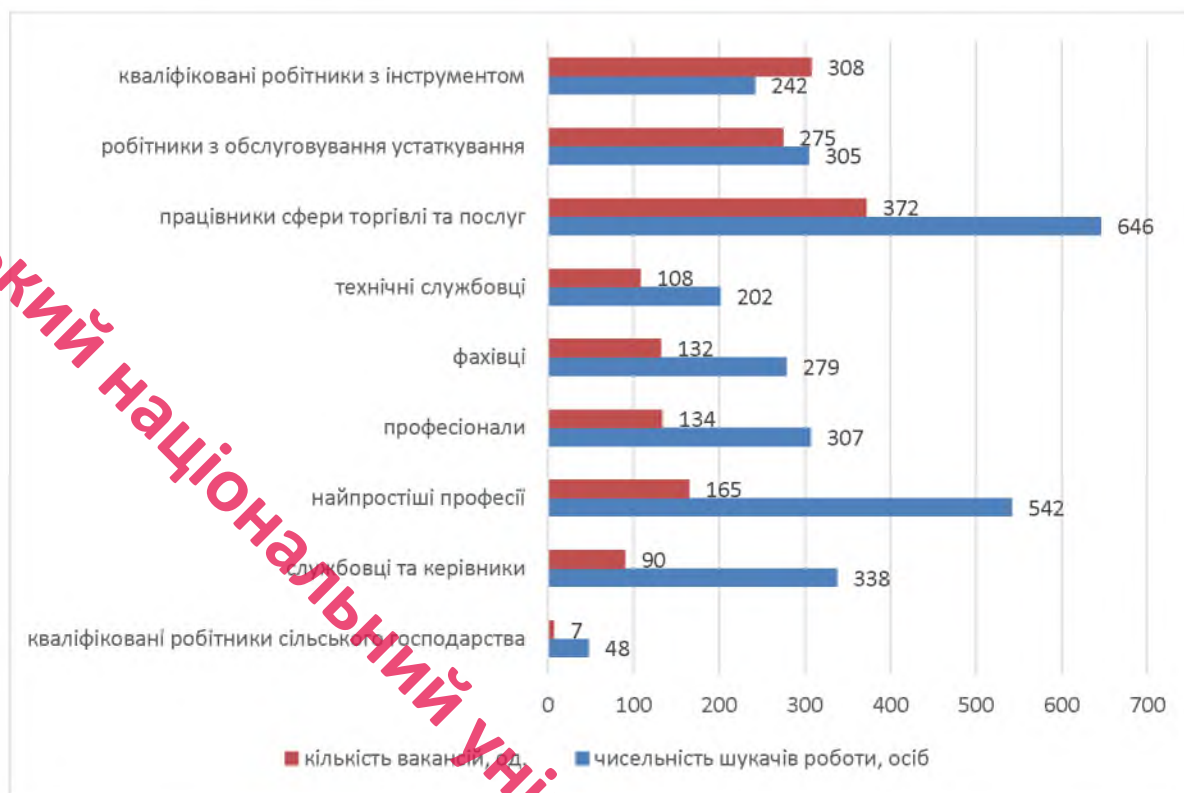

Рис. 2.7. Кількість шукачів роботи та наявних вакансій за професійними групами у Волинському ОЦЗ станом на 1 січня 2024 р.

Загалом протягом 2023 року Державна служба зайнятості у Волинській області надала соціальні послуги 22,3 тисячам громадян, які шукали роботу; виплатила допомогу по безробіттю 10,7 тисячі осіб; 13,5 тисячі осіб отримали статус безробітного, що у порівнянні з минулим роком менше на 58% та пояснюється загальним зменшенням економічної активності у Волинській області у зв'язку з військовими діями та значним впливом працездатного жіночого населення за кордон.

2.3. Напрями вдосконалення соціального захисту безробітних

Ми вивчили погляди науковців щодо покращення соціального захисту безробітних в Україні, та на їх основі сформувавши власні пропозиції.

Зокрема, Болотіна Є.В., Мартиненко А.К., Чаленко В.П. для розв'язання проблем на ринку праці пропонують такі напрями: оптимізація системи оплати праці; підтримка розвитку малого та середнього бізнесу через державну політику; формування сприятливого інвестиційного клімату з метою створення додаткових робочих місць; вдосконалення механізмів підтримки ринку праці, включаючи надання субсидій на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів; розробка активної державної політики для залучення молоді та випускників вищих навчальних закладів до роботи; удосконалення податкового законодавства для підтримки підприємництва [2].

Гапочка В.М. для вирішення проблеми безробіття в Україні пропонує широкий комплекс відповідних заходів:

Гармонізація законодавства України з міжнародними нормами і принципами: впровадження законодавчих змін для відповідності міжнародним стандартам і принципам.

Реалізація Державних та регіональних програм зайнятості: впровадження програм зайнятості на державному та регіональному рівнях для підтримки працевлаштування.

Сприяння стабільній діяльності стратегічно важливих підприємств: розробка та впровадження заходів підтримки стратегічних підприємств для збереження їх стабільності.

Створення сприятливих умов для розвитку підприємницької діяльності безробітних: реалізація заходів підтримки для безробітних, що бажають зайнятися підприємницькою діяльністю.

Розробка короткострокових планів щодо релокації чи переорієнтації деяких підприємств: розробка планів дій для переорієнтації або перенесення діяльності підприємств з метою підтримки їхньої ефективності та стійкості.

Допомога бізнесу, який через бойові дії не може сплачувати заробітну плату працівникам і податки: надання фінансової підтримки та консультаційного супроводу підприємствам, які постраждали від бойових дій і мають проблеми з оплатою заробітної плати та податками [5].

На нашу думку, з метою підвищення ефективності соціального захисту безробітних необхідно (рис. 2.6):

- Підвищити рівень загального добробуту населення, шляхом проведення загальнодержавної політики підвищення рівня доходів працюючих громадян, зокрема податкового перерозподілу доходів між багатими та бідними, перенаправлення коштів призначених на субсидії та пільги на підняття мінімального рівня зарплати.

- Забезпечити функціонування другого і третього рівнів пенсійної системи, що значно покращить фінансове забезпечення пенсіонерів та мінімізує їх зайнятість на ринку праці.

- Зберегти наявні робочі місця підтримуючи роботодавців, надаючи їм відстрочки здійснення податкових платежів, можливість переведення працівників на неповну зайнятість, формування гнучкого робочого графіку, впровадження віддаленої (дистанційної) роботи.

- Забезпечити ефективну перепідготовку осіб, що втратили робоче місце, на базі Державної служби зайнятості та їх партнерів.

- Посилити міжнародну співпрацю щодо інформаційного обміну із питань зайнятості, спростити взаємну міграцію працівників, вдосконалити порядок їх оподаткування та забезпечення соціальним пакетом.

- Збалансувати попит та пропозицію ринку освітніх послуг з реальними потребами економіки, через державне замовлення.

- Проводити спеціалізовані ярмарки праці спільно із закладами вищої та професійно-технічної освіти з метою працевлаштування випускників та популяризації необхідних економіці спеціальностей.

- Надавати допомогу по безробіттю в прямопропорційній залежності від трудового стажу;

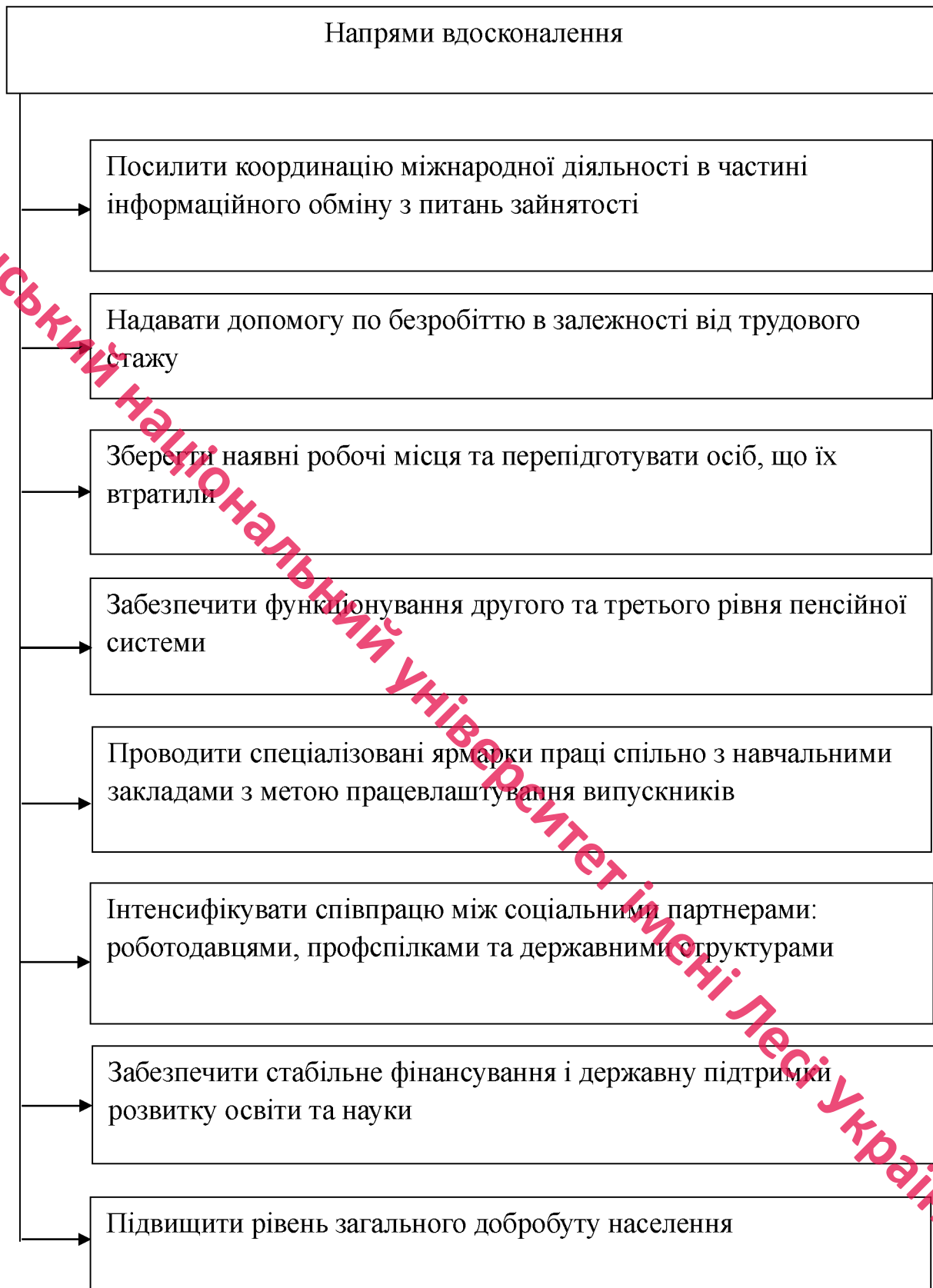

Рис. 2.6. Напрями вдосконалення соціального захисту безробітних

- Інтенсифікувати взаємодію між соціальними партнерами: роботодавцями, профспілками і державними органами, із метою додаткового захисту працівників від шкідливих умов праці та звільнення.

Максимальний результат щодо підвищення ефективності соціального захисту безробітних можливо досягнути лише виконуючи усі вищевказані пропозиції одночасно, лише комплексне їх поєднання забезпечить синергетичний ефект та призведе до суттєвого покращення.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ВИСНОВКИ

В процесі дослідження теоретичних та практичних аспектів соціального захисту безробітних ми дійшли наступних висновків:

Соціальний захист безробітних відіграє важливу роль у стабілізації суспільства, зменшенні бідності та нерівності, а також підтримці економічного зростання. Його ефективність залежить від належної організації та фінансування соціальних програм, а також від залучення безробітних до активної участі у програмах перепідготовки та працевлаштування. Нині в Україні забезпечення ефективної зайнятості безробітних є пріоритетним завданням для уряду держави.

Під соціальним захистом безробітних ми розуміємо систему соціального забезпечення громадян, які втратили основне місце роботи, шляхом надання їм тимчасової грошової допомоги протягом визначеного періоду, та пошуку нового місця роботи за спеціальністю, чи безкоштовну перекваліфікацію відповідно до вимог ринку праці.

До основних нормативно-правових документів, що регулюють зайнятість та соціальних захист безробітних належать Конституція України, Кодекс законів про працю України, закони України: «Про зайнятість населення», «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України «Про затвердження Положення про Державну службу зайнятості» тощо. У порівнянні з нормативно-правовою базою соціального захисту інших категорій громадян, законодавче регулювання зайнятості та безробіття є зрозумілим та не громіздким.

В Україні безробітні мають правовий статус, який забезпечує їх соціальний захист, допомогу у пошуку роботи та можливості для перепідготовки та підвищення кваліфікації. Законодавство також захищає безробітних від

дискримінації на ринку праці та надає їм можливість звертатись за правовою допомогою в разі порушення їх прав.

Зарубіжний досвід соціального захисту безробітних є дуже корисним та включає різні підходи до вирішення даної проблеми. Система соціального забезпечення, професійної перекваліфікації, стимулюючі програми для роботодавців і розвиток самозайнятості є лише кількома засобами, які використовуються для підтримки безробітних осіб у світі. Важливо перейняти кращі зарубіжні практики та адаптувати їх до вітчизняних реалій, забезпечуючи ефективний захист та підтримку безробітних.

Система соціального захисту безробітних в Україні є важливим компонентом соціальної політики держави. Вона ґрунтується на законодавстві, яке гарантує соціальні права та захист громадян у період безробіття. Проте, ця система має недоліки, такі як обмежене фінансування, непропорційне забезпечення захисту та низька ефективність програм соціальної підтримки безробітних. Для підвищення ефективності та справедливості системи соціального захисту безробітних необхідно оптимізувати розподіл фінансів, надаючи перевагу перепрофілюванню та працевлаштуванню безробітних.

Інституційна структура системи соціального захисту безробітних складається з наступних складових: Міністерства економіки України, якому прямо або опосередковано підпорядковуються Державна служба зайнятості, Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України, Регіональні служби зайнятості, Центри зайнятості в територіальних громадах.

Загалом протягом 2023 року Державна служба зайнятості у Волинській області надала соціальні послуги 22,3 тисячам громадян, які шукати роботу; виплатила допомогу по безробіттю 10,7 тисячі осіб; 13,5 тисячі осіб отримали статус безробітного, що у порівнянні з минулим роком менше на 58% та пояснюється загальним зменшенням економічної активності у Волинській області у зв'язку з військовими діями і значним впливом працевдатних жінок в країні ближнього та дальнього зарубіжжя.

На нашу думку, з метою підвищення ефективності соціального захисту безробітних необхідно:

- підвищити рівень загального добробуту населення;
- надавати відповідну допомогу по безробіттю в залежності від трудового стажу;
- зберегти наявні робочі місця та перепідготувати осіб, що їх втратили;
- забезпечити функціонування другого та третього рівня пенсійної системи;
- проводити спеціалізовані ярмарки праці спільно з закладами вищої та професійно-технічної із метою працевлаштування випускників;
- інтенсифікувати співпрацю між соціальними партнерами: роботодавцями, профспілками та державними структурами;
- посилити міжнародну співпрацю щодо інформаційного обміну із питань зайнятості;
- забезпечити стабільне фінансування і державну підтримку розвитку освіти та науки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безусий В.В. До вивчення закордонного досвіду в сфері забезпечення зайнятості населення. *Форум права*. 2010. № 4. С. 54–57. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/2651> (дата звернення: 17.04.2024).
2. Болотіна Є.В., Мартиненко А.К., Чаленко В.П. Аналіз основних тенденцій соціального захисту безробітних в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. № 3(61). С. 183–189. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-3\(61\)-183-189](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2020-3(61)-183-189)
3. Волинський обласний центр зайнятості. URL : <https://vol.dcz.gov.ua> (дата звернення: 17.04.2024).
4. Волківська А.М., Осовська Г.В., Аксьонова О.В., Осовський О.А., Ніколайчук С.В. Удосконалення механізму управління зайнятістю населення в контексті стратегічного соціально-економічного розвитку регіону. *Ефективна економіка*. 2021. № 12. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.12.75>
5. Гапочка В.М. Соціальний захист безробітних: реалії сьогодення. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. 2022. № 74. С. 171-175. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.74.29>
6. Грициняк О.І. До питання аналізу зарубіжного досвіду соціального забезпечення та можливості його впливу на відтворення робочої сили в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. № 7. С. 96-99. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/12503> (дата звернення: 17.04.2024).
7. Давиденко Г.В, Балахонова О.В. Система соціального захисту населення в Україні в сучасних умовах. *Подільський науковий вісник*. 2023. № 1(25). С. 90-96. DOI: <https://doi.org/10.58521/2521-1390-2023-25-13>
8. Державна служба зайнятості. URL: <https://dcz.gov.ua/> (дата звернення: 17.04.2024).
9. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 16.04.2024).

10. Дубич К.В. Практика соціального забезпечення конкретних категорій населення: навчальний посібник. Львів: «Магнолія 2006», 2023. 432 с.
11. Західна О., Довгий А., Карлик Н. Система соціального захисту населення в Україні. *Молодий вчений*. (2021). № 11(99). С. 372-379. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-11-99-81>
12. Ключко О., Іонова І. Організаційно-інституційні основи соціального захисту громадян на ринку праці. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № 2. С. 204–209. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.30>
13. Ковач В.О. Основні напрямки регулювання державної політики у сфері зайнятості населення. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 4. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2156-2020.4.50> (дата звернення: 23.03.2024).
14. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 11.04.2024).
15. Козоріз Г.Г. Зарубіжний досвід формування ефективних інститутів соціального страхування. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Проблеми інтеграції України у світовий фінансовий простір*. 2013. № 1(99). С. 176-185. URL: https://ird.gov.ua/sep/sep20131%2899%29/sep20131%2899%29_176_KozorizHH.pdf (дата звернення: 17.04.2024).
16. Колосок А. М., Белкіна-Ковальчук, О. В. Зарубіжний досвід соціального захисту населення. *Humanitas*. 2022. № 6. С. 65-71. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.6.10>
17. Колосок А.М., Рейкін В.С. Менеджмент соціального захисту безробітних. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № 2, С. 210–217. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.31>
18. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.04.2024).

19. Мантур-Чубата О.С., Боронюк Л.В. Соціальний захист безробітних в контексті діяльності державної служби зайнятості України: аналіз основних тенденцій. *Економіка і суспільство*. 2018. №16. С. 666-671. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/16_ukr/101.pdf (дата звернення: 23.03.2024).
20. Мантур-Чубата О.С., Ваганова Л. В. Ринок праці України в умовах воєнного стану. *Науковий журнал «Економіка і регіон»*. 2022. № 2(85). С. 81-87. DOI: [https://doi.org/10.26906/EiR.2022.2\(85\).2636](https://doi.org/10.26906/EiR.2022.2(85).2636)
21. Міністерство економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/> (дата звернення: 19.04.2023).
22. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/> (дата звернення: 19.04.2023).
23. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Закон України від 14.01.1998 № 16/98-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.04.2024).
24. Павлюк Т., Юрчик І. Система соціального захисту найбільш вразливих верств населення в Україні. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-63>
25. Пак Н., Фолюш М. Функціонування ринку праці в Україні в умовах війни. *Молодий вчений*. 2023. № 4(116). С. 160-167. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-4-116-32>
26. Пінчук В.О., Кец Д.О. Безробіття та соціальний захист населення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. №7(3). С. 6-8. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/7_3_2016ua/3.pdf (дата звернення: 23.04.2024).
27. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття. Закон України від 02.03.2000 № 1533-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14#Text> (дата звернення: 12.04.2024).

28. Про зайнятість населення. Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text> (дата звернення: 10.04.2024).

29. Про затвердження Положення про Державну службу зайнятості. Наказ міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 16.12.2020 № 2663 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1305-20#Text> (дата звернення: 12.04.2024).

30. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Закон України від 08.07.2010 № 2464-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17#Text> (дата звернення: 12.04.2024).

31. Соціальне забезпечення в Україні: навч. посібник / кол. авторів; за ред. А.Я. Кузнецової, З.Е. Скринник, Л.К. Семів. Львів : Університет банківської справи, 2021. 547 с.

32. Тимчишин Т.М. Соціальний захист безробітних в міжнародному праві: теоретико-правові аспекти. *Молодий вчений*. 2020. № 1(77). С. 225-228. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-1-77-49>

33. Тулай О.І. Фінансові засади соціального захисту безробітних. *Бізнес Інформ*. 2016. № 2. С. 221-226. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2016_2_33 (дата звернення: 21.04.2023).

34. Чорна Н.П., Чорний Р.С. Ринок праці України: сучасні виклики. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2020. № 1. С. 64-73. DOI: <https://doi.org/10.29038/2411-4014-2020-01-64-73>

35. Шевченко С.В. Сучасні критерії заходів державного регулювання зайнятості. *Публічне урядування*. 2022. № 2(130). С. 120-126. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-2\(30\)-15](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-2(30)-15)

36. Federica Rossetti, Bart Meuleman How Europeans Combine Support for Social Rights and Work Obligations of the Unemployed: Effects of Individual Predictors and Institutional Design. *Social Indicators Research*. 2023. № 170. P. 485–505. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11205-023-03186-7>

37. Sharon Baute, Francesco Nicoli, Rank Vandenbroucke Conditional Generosity and Deservingness in Public Support for European Unemployment Risk Sharing. *JCMS*. 2021. P. 1–20. DOI: <https://doi.org/10.1111/jcms.13283>

38. Vekova Lyudmila Social Work Education – Specific Aspects of Social Activities with Unemployed Persons. *Pedagogika-Pedagogy*. 2023. № 95(5). P. 571-588. DOI: <https://doi.org/10.53656/ped2023-5.01>

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ДОДАТКИ

Волинський національний університет імені Лесі Українки